

HADIHAJÓINK RÉSZVÉTELE A LOVČEN BEVÉTELENÉNÉL.

(Egy vázlattal.)

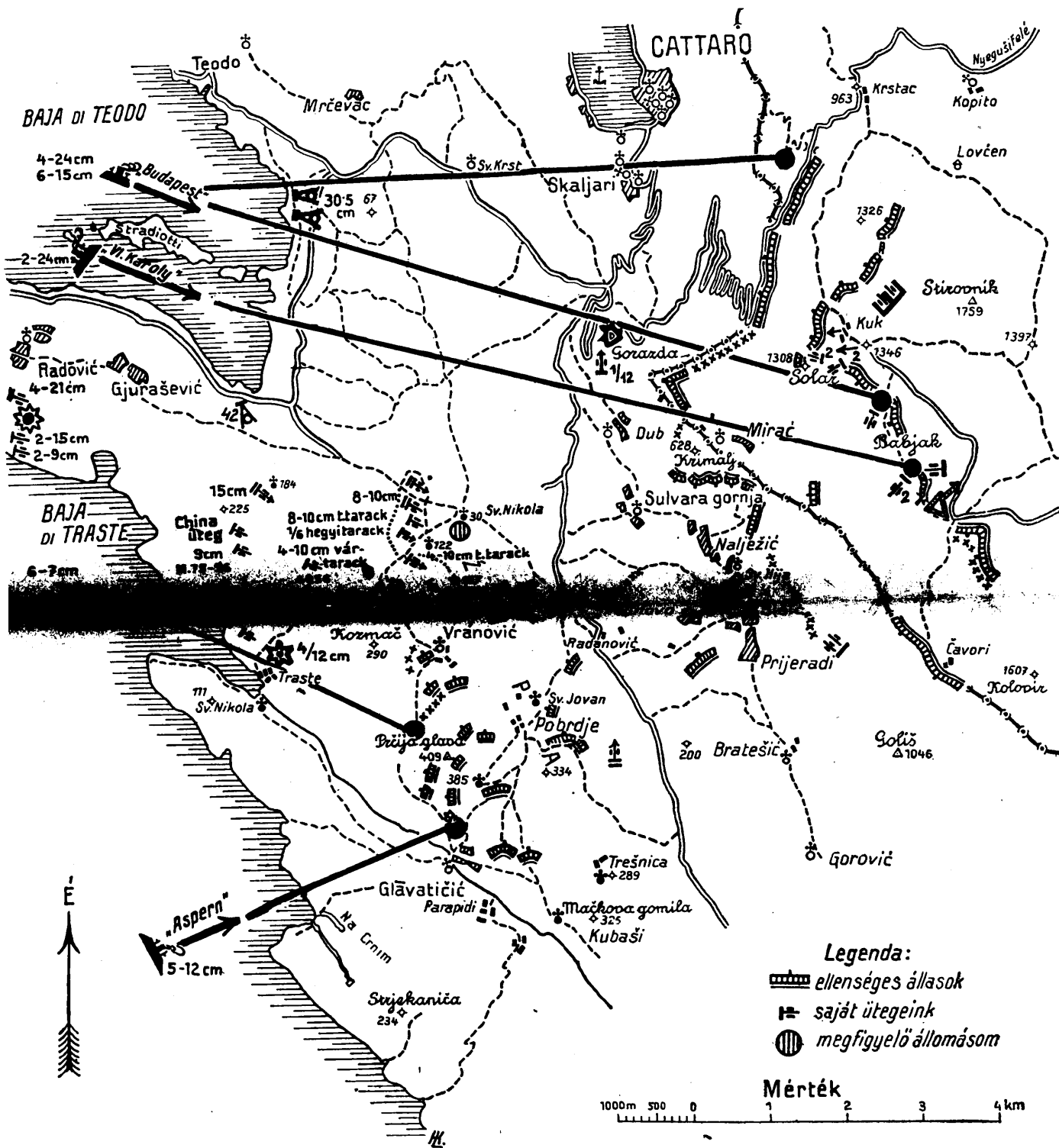
A miként már közleményem czime is mutatja, az alábbiakban a *haditengerészeti* egységeknek a szárazföldi célok leküzdésében való részvételét óhajtom leírni, de már most is azzal a megjegyzéssel, hogy a hadihajók ebben a harcban nagy nehézségekkel küzdöttek, a melyek főleg onnan keletkeztek, hogy a hajótüzérséget a szárazföldi, de különösen a magasan fekvő célok lövésére nem szerelték fel megfelelőleg.

Engem a háború kitörésekor Ő felsége a király *Budapest* nevű hadihajójára hajóztak be, mint navigációs tisztet¹ és ezen a hajón maradtam a *Lovčen* bevételéig állandóan a *Bocche di Cattaroban*.

Az adatok talán nem mindenütt pontosak, mert naplómát a *Viribus Unitis* elsüllyedésekor elvesztettem és így most csak emlékezetemre voltam utalva, a mit *Barna Kornél* volt honvéd őrnagy által rendelkezésemre bocsájtott adatokkal egészítettem ki.

A *Budapest* hadihajó 1893-ban épült Triesztben és 16 tmf. sebességgel haladt. Rendeltetése, mint típusának neve is mutatja: «Küstenverteidiger», a partvédelem volt. Tüzérsége két toronyban elhelyezett 4 drb. 24 cm-esből, a Krupp-gyárból származó jobb- és baloldalt elhelyezett 6 drb. 15 cm-es és néhány 47 mm-es ágyúból állott. Két testvérhajójával, a *Monarch*hal és a később Triestben elsüllyedt *Wiennel* az V-ik nehéz hajóosztályt alkotta.

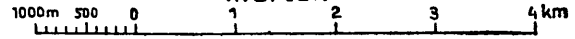
¹ Hajóvezető tiszt.

Legenda:

- ellenseseges allasok
- saját utegeink
- megfigyelő állomásom

Mérték

Ezek az öreg hajók semminemű nyílt tengeri harcra alkalmasak nem voltak, de hogy ágyúikat mégis felhasználják, a tengerész-vezetőség mint úszó ütegeket alkalmazta a bocchékban. Mint ilyenek teljes értékűek voltak.

Ha tehát bármikor is arról esne szó valahol, hogy ezek a hajók a *Bocche di Cattaro*ban rosszul lőttek, akkor kérem őket védelembe venni, mert egyáltalán csoda, hogy akadt tiszt, a ki ilyen ágyúkkal lőni mert és velők szép eredményt is ért el.

Csupán a három legnagyobb nehézségre óhajtok rámutatni, a melyek ezeknél az ágyúknál és használatuknál felmerült. Először is az ágyúk kikopása folytán a hiányos szabatosság, másodsor az irányzási nehézségek és harmadszor a hiányos megfigyelés.

Tudvalevő, hogy bármely nehéz hajóágyú szabatossága, vagyis élettartama körülbelül 100 lövés után megszűnik. Ilyenkor a bélcsövet (Seelenroht) ki szokták cserélni, a mi után az ágyú újból használható. Ezeknél a típusoknál azonban a csere nem történt meg, mert a tengerész-vezetőség megállapította, hogy az ágyúk irányzókészülékeit már úgyis annyira elhasználták (a lö-iskolának álltak huzamosabb ideig rendelkezésére), hogy tökéletes szabatosságot velők elérni nem lehet és így a tartalékcsoveket inkább a tengerparton építették be állásokba.

Az ágyúk annyira kikoptak, hogy a beléjük helyezett gránátot a csőnek szinte egyharmadáig kellett előretolni, hogy szabályosan belészoruljon abba. Ez által a töltés és a gránát között néha egy méternél is nagyobb üres tér keletkezett, a minek következménye az volt, hogy a lőpor lobbanásszerűen hatott és így a lövőtávolság ugyanazon beállítás mellett nagy eltéréseket mutatott. Ennek következtében nem egyszer előfordult, hogy a gránát a cső torkolatának elhagyása után már felrobbant és a saját hajónk fedélzetét gránátszilánkok tüzdelték teli. Ha pedig a gránátot nem tolták előre addig, a míg a csőbe beleszorult, hanem szabályszerűen a töltény kupakjával érintkezett, akkor a gránát körül a robbanáskor keletkezett gáz oly nagy mennyiségben tódult ki, hogy a lövőtávolság tetemesen csökkent.

Ezt a hiányt azzal igyekeztek csökkenteni, hogy a vezető-

karikára egy pót-vezetőkarikát húztak. Ennek a révén a gránátot ugyan szabályosan tolhatták be, úgyhogy az a töltéssel is érintkezett, de a bajon mégsem segíthettek, mert a lövedék forgása következtében ez a pót-vezetőkarika vagy már a csőben, vagy később levált és a lövőtávolság még pontatlanabbá lett.

A második nagy nehézségre azért kívánom különösen felhívni a figyelmet, mivel annak leküzdése rendkívüli módon történt.

A tengeri hajók laposan lövő ágyúit ugyanis már mint ilyenek sem emelhetők nagyon magasra és különben is csak a torcolatszintben fekvő czélok lövetésére készülnek, tehát a terepszög beállítására nincsenek berendezve. A hajóknak kiutalt czélok a *Loučen* elleni vállalkozásnál ugyan körülbelül mind csak 8 km-re feküdtek, tehát a csövek maximális emelési lehetőségét még nem érték el a távolság beállításánál, de a megmaradt emelőszög azonban nem volt elég ahhoz, hogy a szükséges terepszöget megkapjuk, mert a czélok többnyire 1000 m-nél magasabban feküdtek. Hogy a szükséges emelőszöget tehát mégis létrehozzuk, kénytelenek voltunk az egész hajót oldalvást dönteni. A hajóknak ez a döntése nem a háború okozta szükség következménye volt, mert 1908-ban és 1912-13-ban már foglalkoztak ezzel a gondolattal, sőt meg is próbálták. Végrehajtása az úgynevezett «Trimm»¹-készülékkel történt, a mellyel minden nagyobb hadihajót felszereltek. A készülék a hajó két oldalán beépített tankokból áll, a melyek külön-külön szelepek segítségével a tenger vizével megtölthetők és így arra szolgálnak, hogy a hajók egyensúlyba legyenek hozhatók, ha a hajó akár azért, mert például a szén-tankokból egyenlőtlenül szedték ki a szenet, akár azért, mert valamely részébe víz tört be és így féloldalra billent volna. Az egyensúlyba hozás azért szükséges, mert a ferdén fekvő hajó csavarja nem dolgozik előnyösen és így a hajó sebességéből veszít. A lövőirány ellenkező oldalán lévő Trimm-tankokból tehát annyit töltöttünk meg, a mennyi szükségesnek mutatkozott.

¹ A Trimm, Trimmung = a hajó merülésének (úszó helyzetének) változása a hajóra vett rakomány (mozgatható súlyok eltolása stb.) következtében.

Hogy ez az irányzás a modern tüzérség felfogásának egyáltalán nem felelt meg, azt hiszem, mindenki belátja. És ha még megjegyzem, hogy a billenőszög megállapítására csak a klinometert, ezt az egyszerű ingát használtuk, a mely csupán fokokra van osztva és arra való, hogy rossz időben a hajó ingását mutassa, azt hiszem, kellőképen megvilágítottam kezdetleges segítőeszközünket.

A harmadik nehézség, a mely felmerült, a hiányos megfigyelés volt, vagy jobban mondva: a megfigyelőnek hiányos összeköttetése a hajóval. Az eszményi összeköttetés a radio lett volna, de ilyen hordozható állomásokkal akkor még nem rendelkezünk. A tengeren, a hol nagy czélok vannak és a megfigyelés is könnyű, elégséges, ha a megfigyelő az árboczkosárban van, de a Lovčen-ütegek leküzdéséhez a szárazon és oldalt elhelyezett megfigyelő vált szükségessé. Ezt a nehéz szerepet én töltöttem be!

Hogyan is létesítettem az összeköttetést? Úgy hogy a figyelő-állomástól a tengerpartig rendes tábori telefonvezetékét létesítettem. Innen a legegyszerűbb lett volna kábelt vezetni a hajóig. De ez lehetetlen volt, mivel a hajók tüzérségi okok miatt a Lovčen-ütegek lövőtávolságán belül állottak s így a háromnapos harcz alatt helyüket ismételtén meg kellett változtatniok. Így nem maradt más hátra, mint a parti állomásról zászlóval adott Morse-jelek segítségével a megfigyelések eredményét továbbítani.

Hogy mennyire megbízhatatlan volt ez az összeköttetés, azt csak azok tudják, a kik már tapasztalták, hogy az ily módon továbbított jelentések mennyire hézagosak szoktak lenni, — hát még ha hozzáfűzöm, hogy a telefonvezetékét a szárazon egy töltésen vezették végig, a hol talán 8—10 más telefonvezetékkel együtt az út korlátfájához kötötték.

Még nehezebb volt az összeköttetést fenntartani a nyílt tenger felől lövő hajókkal. Pedig ezek még jobban rászorultak a megfigyelések eredményeire, minthogy a bűvárhajók esetleges támadásai miatt nem vethettek horgonyt, hanem a part mentén ide-oda czirkálva löttek és gyakran a czélokot nem is láthaták. Mivel pedig oly irányzóeszközt, a melynek segítségével a mozgó hajóról közvetlen löni lehetne, még a nagy háború által oly magas fokra jutott haditechnika sem tudott még a mai

napig előállítani, a hajók tüzérsége teljesen a megfigyelőre volt utalva. Ezek megfigyelői a *Traste* nevű erődműben voltak és megfigyeléseiket szintén zászlók segítségével adott Morse-jelekkel közlték hajóikkal, a mi elég veszéllyel járt, mert a harc kezdetén tüzérségi és célzott gyalogsági tűzben álltak, a melyet a zászlók lengetése által még jobban magukra vontak.

A tűz irányítására a hajók az egész tüzérség főparancsnokától, *Portenschlag* ezredestől kapták az utasításokat, a ki a *Magas Vermaçon* volt a tüzérségi középpontban. A kívánt tüzérségi támogatást a csapatok innen kérték telefonon; a parancsok pedig innen mentek ki ugyancsak telefonon *Klinči*-be, a nagy radio-állomáshoz, a mely rejtjelesen adta őket tovább az egyes hajóknak. Mindenki elképzelheti, hogy a míg a parancsok ezt a hosszú utat megtették, mily nagy idő telt el és hogy előfordult, hogy mire a kívánt tüzérséggel való támogatás megjött, már gyakran nem is volt kívánatos.

A szárazföldi csapatok is nem kisebb nehézségekkel küzdöttek, a míg a támadáshoz szükséges előkészületeket megtették. Az a sokszor hánytorgatott hiba, hogy a boszniai vasút csak keskenyvágányú volt, most rettenetesen megbosszulta magát. A 42 cm-eseket lehetetlen volt szállítani, hacsak nem hajón Fiuméből, a mi azonban meglehetősen veszélyes volt, mert az Adrián 1915 végén már szinte hemzsegték a francia és olasz búvárhajók. A felvonulás is nagyon lassan haladt előre és majdnem két hónapig tartott, holott az összevont erők mennyisége nevetéségesen kicsiny volt.

Szívünket azonban mégis öröm töltötte el a készülődések láttára, mert mi a *Bocche di Cattaro* rettenetes esős telét már másodszer éltük át. Hisz hogy háború van, alig vettük észre. Csak a Lovčen-ütegek lassú párbaja a határerődítményekkel figyelmeztetett arra. S míg hadseregeink a monarchia minden arczélén győzedelmesen harcolva haladtak előre, addig nekünk tétlenül kellett farkasszemet néznünk a montenegróiakkal és a bevehetetlennek mondott *Lovčen*-re, Montenegro kulcsára pillantgattunk, a mely büszkén emelkedett az ég felé fehér hó-sipkájával.

Végre január elejére befejeződött a felvonulás és kiadták a

támadásra vonatkozó parancsokat. Az elegendő csoport parancsnoka *Sorsich Béla* altábornagy volt, a ki alá a *Schiess* és *Streith* vezette hegyi gyalogdandárok tartoztak. Az egész tüzérség fölött *Portenschlag* ezredes rendelkezett, a mely állott: 4 hegyi ütegből, *Wurmb* százados 5 üteges mozgó csoportjából, továbbá *Vermač*, *Gorazda*, *Traste*, *Grabovac* és *Radisevic* erődművek ágyúiból, 4 drb. 30¹/₂ cm-esből, 2 drb. 42 cm-esből és végül a hajók közül a *Budapest* 4 drb. 24 cm-es és 6 drb. 15 cm-es, *VI. Károly* 2 drb. 24 cm-es és 8 drb. 15 cm-es, az *Aspern* (az elsüllyedt «Zenta» testvérhajója) 5 drb. 12 cm-es és a *Huszár* 6 drb. 7 cm-es ágyúiból. A belső *Borcheban* pedig állott a *Kaiser Franz Josef*, a *Csingtauban* elsüllyedt *Kaiserin Elisabeth* testvérhajója, a melynek 8 drb. 15 cm-essel a *Krirosije* felől előnyomuló csapatokat kellett támogatnia.

A tüzérség 6-án és 7-én vonult állásba és lassan belötte magát. A *Wurmb*-csoport régi 99. M. 10 cm és 15 cm nehézkes tarackjait kis lövőtávolságunk miatt az előőrsök vonalába építették be, hogy az előnyomulásnál ne legyenek kénytelenek állásaikat azonnal megváltoztatni. A 30¹/₂ cm-ek a *Teodo-Karač*-út mentén helyezkedtek el; a 42 cm-ek közül a egyiket a teodói tengerész-arszenálban, a másikat pedig a *Bazdán*nál állították fel. A *Budapest* és a *VI. Károly* lehorgonyozva lőtt. Ezeknek a térképen már előre kijelölt helyét 7-én délután egy csónakból sextáns segítségével állapítottam meg a *VI. Károly* navigációs tisztje társaságában és ezután egy bojával jelöltem meg.

Ezzel navigációs tisztii működésemet befejeztem és még az est folyamán leraktam telefonvezetékeket *Stradiotto*-sziget csúcsától *Sv. Nikoláig*, a hol figyelő-állásom volt. Az éjszakát már az ott lévő kis kápolna oltárán töltöttem, amely egyszersmind egy állandó tábori őrsünk támaszpontja volt.

A sötétség beálltával megkezdődött a gyalogság áthajózása. A *Schiess*-dandárt *Bazdán*ban, a *Streith*-dandárt pedig *Teodó*-ban tették partra.

Az éjtszaka csendesesen telt el. A montenegróiak vagy nem vettek észre semmit és így nem zavartak meg bennünket, vagy pedig lövészerhiányuk miatt nem tudtak semmit sem tenni és

megfigyelés nélkül nem akarták pazarolni lővőszerüket, — holott tudomásuk volt készülődéseinkről és be is voltak löve és bár még decemberben a *Župában* az összes utakat kiszélesítették, a mely munkák alatt munkás-századainkat nem egyszer zavarták, sőt bennök tetemes veszteségeket is okoztak.

1916 január 8-án reggel még sötétség borult a fekete hegyekre, a mikor 6 óra 15 perckor *Radisevic* erődje a tüzet megkezdte. Ez volt a jel a háromnapos harcz megkezdéséhez. A *Grujasević* előtt horgonyzó hajók körvonalai lassan elkezdtek mozogni. A *Budapest* Teodo és *Stradiotto* között, a *VI. Károly* pedig *Stradiotto* és *Bazdan* között vetett első és hátsó horgonyt, hogy a szél és az ott uralkodó erős tengeráramlás irányukból ki ne forgassa őket. Majd árbozcaik lassan jobbra hajlottak, a míg a hajók a kívánt hajlásszöveget elérték. Az *Aspern* és a *Huszár* pedig néhány torpedónaszáddal biztosításukra kifutottak a bocchékból.

A világosság beálltaig csak a szárazföldi könnyű tüzérség irányította zavarótüzét *Mirač* falu ellen, a hol a montenegróiak védelmi szakaszának parancsnoksága volt. Hét óraker végre teljesen kivilágosodott és a reggeli köd is felszállt. Az *Aspern* és a *Huszár* jelentették, hogy kijelölt állásaikban vannak és tüzelni kezdenek a *Prčja-Glaván* elhelyezett állások oldalába és hátába. A gyalogság is megindult, még pedig a *Schiess-dandár Prčja-Glava*, a *Streith-dandár* pedig *Solár* irányába. A *Streith-dandár* feladata *Mirač*ot bevenni és a *Schiess-dandárt* bevárni, a mely a *Prčja-Glava* elfoglalása után balra kell, hogy elkanyarodjon és előbbivel együtt a *Lovčen* déli lejtőjét kell, hogy megmássza. A *Streith-dandár* balszárnyához pedig egy *Cattaroból* későbbben kiinduló csoportnak kellett csatlakoznia és a legfelső szerpentinúton elhelyezett állások elfoglalása után az előbbiekkal együtt a hegy nyugati oldalát kellett megtámadnia.

Nyolcz óra előtt az ellenséges ágyúk is megszólaltak, a mire a 30¹/₂-ek és a *Budapest* és *VI. Károly* ágyúi is tüzelni kezdtek és a *Soláron*, *Babják*on és *Golison* lévő ütegeket kötötték le. A *Budapest* közelében néhány lövedék csapott a vízbe, de azután a *VI. Károlyra* irányult a tűz és így ez a nap folyamán ismételen kénytelen volt helyét egyidőre elhagyni.

Tíz órakor az *Aspern* lövészer hiánya miatt befutni volt kénytelen. Ez is hozzájárult, hogy a jobbszárny a *Prčija-Glava* előtt megállt és az erre a napra kitűzött feladatát nem tudta befejezni. Az éjtszakát rohamtávolságon töltötte el.

A balszárny délben heves ellenállásra bukkant *Mirač* előtt, mire a 30¹ 2 cm-esek, a *Budapest* és a *VI. Károly* tüzöket délután két órára ide központosították egy órán át. A tüzelés beszüntetése után a csapatok ellenállás nélkül nyomultak előre és négy órára elérték kitűzött célukat, a *Solár* tövét.

Öt órára újra köd ereszkedett le és beállt a sötétség. Az az érzésem támadt, hogy egy nagy színpad vasfüggönye ereszkedett alá és hogy a nagy drámai színjátéknak, a *Lovčen* elfoglalásának első felvonása véget ért, a melyet magasabban fekvő állásomból hűszorososan nagyító távcsövemen keresztül szemléltem eddigelé.

Az éjtszaka aránylag csendesen telt el, csak tíz óra tájt kíséreltek meg a montenegróiak egy ellentámadást a jobbszárnyon, de sikertelenül. A *Prčija-Glava* fontos pont volt; azt mondhatnám, hogy a *Lovčen* kapuját alkotta. Annak birtokától függött a további előrehaladás, minthogy a *Lovčennek* ez a déli lejtője a legmenedékesebb és így itt lehetővé vált nagyobb csapattesteknek az előrehaladása, tehát ennek a pontnak a bírástól függött a támadás további sorsa.

Az egész éjszakán át a «Güa» nevű hajó 150 cm fényezőrójának fénycsóvjája az ellenséges állásokon siklott végig szüntelenül és az éjfél után keletkezett vihar villámai ugyancsak segítettek a fényezőrónak.

Január 9-én, mihelyt a látóképesség megengedte, a harc újra megkezdődött. Az *Aspern* és a *Huszár* újra kifutottak. Heves tüzelésük alatt a *Prčija-Glava* rövidesen elesett. A *Huszár*-nak azonban a heves sirokkó miatt nemsokára be kellett futnia, mert ágyúi állandóan víz alatt voltak. A csapatok azonban már szinte ellenállás nélkül haladtak előre az *Aspern* tüzeinek támogatása mellett, mely a part mentén haladva kísérte őket *Pl. Platamone* felé. Nyolcz órakor a csapatok már annyi tért nyertek, hogy a *Wurmb* százados csoportjához tartozó útegek kénytelenek voltak eredeti állásaikból előre menni. Ekkor azonban a

látóhatáron feltűntek az angol *Liverpool* és az olasz *Marsala* és *Quarto*. A túlsúly elől kénytelen volt az *Aspern* befutni, nehogy testvérhajójának szomorú sorsára jusson.

A délelőtti órákban a cattarói csoport is megindult. A *Budapest* 15 cm-es ütege a legfelsőbb szerpentin út mentén végighúzózó állásokat állandóan tűz alatt tartotta. Szinte minden lövése talált, amit főképen a célznak helyes kiutalása magyaráz meg. A támadó csoport már délre elfoglalta az ellenséges állást minden ellenállás nélkül, a mi különben lehetetlen lett volna, mert a terep oly nehéz, hogy csak különlegesen felszerelt csapatokkal járható.

Ezen a napon a 42 cm-esek is működésbe léptek és a *Kukon* lévő üteget hallgattatták el, a mely, minthogy mélyen a sziklába robbantott állásban volt, a laposan lövő hajóágyúknak eddigelé elérhetetlen maradt. A nehéz hajóágyú is élénken tüzeltek egész délelőtt, még pedig az előző napon említett célokra. Hiányos szabatosságuk miatt azonban ponttüzelést nem végeztek, de az által, hogy az előző naptól eltérőleg, most nem páncélgránátokkal, hanem gyújtós-gránátokkal lőttek, a melyek vékonyabb faluak az előbbieknél és így kétszeres mennyiségű robbanó töltettel bírtak, — nagy robbanó-hatásukkal a karsztos területen nagy kiterjedésben lehetlenné tették a montenegróiaknak az utánpótlást.

Így tehát a csapatok szinte csak a terep nehézségeivel küzdve haladtak előre és a délutáni órákban a *Streith*-dandár feljutott az 1300 m magas *Solár*-csúcsra. Az erre a napra kitűzött célt tehát elérvén, már a hó határán töltötte az éjszakát és a bal-szárnynon a cattarói csoporttal létrehozta az összeköttetést. A jobb-szárnny is gyors ütemben haladt előre és a *Golis*-csúcstól nem messze állt meg éjszakára.

Az ellenség teljesen nyugodtan viselkedett és csak a *Babján*on észlelt erős robbanás zavarta meg a csendet, a mely robbanásnak a lángja olyan volt, mintha a hegy hirtelen tüzhányóvá változott volna át. Később tudtuk meg, hogy a visszavonuló ellenség robbantotta fel a raktáraiban megmaradt lövészeranyagot.

A *Župán* keresztül vezető töltésúton fekete-kigyóként húzódott végig az útnak indított ütegek és vonatok hosszú vonala

a *Lovčenne* vezető szerpentin út felé. A *Budapest* és *VI. Károly* csatahajók is elhagyták helyüket. Előbbi a belső bocchéba ment, hogy másnap a *Kaiser Franz Josef* hadihajó tüzevel együtt segítsen a *Krivosije* felől előnyomuló csapatainknak *Krstač* bevételénél. Utóbbit már kivonták és visszament *Gjenović* elé, régi horgonyzó helyére. Én is parancsot kaptam és még az éj folyamán leszereltem telefon-vonalamat és a magas *Vermačra* mentem, a honnan a *Krstač*-nyereg és a *Njegus* felé vezető út jól belátható volt. Épen napfelkeltére értem fel, dermesztő hidegben.

Feljethetetlen szép körkép tárult elém, a mikor az *Adria* hullámaiból felkelő nap vérvörösre festette a *Lovčen* havát. A levegő a heves bóra következtében kristálytisztá volt. Minden harczos körvonala élesen emelkedett ki a fehér háttérből. A *Krivosije* felől előnyomuló csapatok elülső rajvonalai már láthatók voltak, a mint a térdig erő hóban lassan utat törtek.

Ezen a napon lövés már alig esett; a hajókról egyáltalán nem. Csak néhány bátor kecskepásztor tartott még ki az utolsó állásokban. Még délelőtt összeérték a *Njegus* felé vezető útnál a *Streith*-dandárnak járőrei a *Krivosije* felől jövőekkel. Délre elérték a csapatok a *Lovčen* csúcsát — és kitűzték győzedelmes zászlónkat.

A lehetetlen tehát megtörtént! A büszke hegy ormán a győztesek zászlója lengett! A csapatok azonban megállás nélkül *Njegus* felé mentek előre, a boccheban pedig a háromnapos harci zajt általános nyüzsgés váltotta fel és a szekerek és málhás állatok szinte végtelen sora hömpölygött egy kiéhezett ország felé.

Hogy az egész vállalkozás oly simán, tervszerűen és gyorsan ment végbe, egyedül azzal magyarázható, hogy a gyalogság és a tüzérség kifogástalanul összeműködött. Az egyes fegyvernemeket nem állították lehetetlen feladatok elé, hanem céltudatosan alkalmazták őket. *A nehéz ágyúk révén ugyan felsőbb-ségben voltunk, az anyag minőségében azonban nem.* Ágyúink nagyrészből elavultak voltak, a két hegyi dandár pedig tartalékos tisztek vezette öreg népfelkelőkből állott. A magam részéről azt hiszem a siker legjobb bizonyítékát abban az 1600-as számban látom, a mely halottainkat és sebesültjeinket foglalja össze, beleértve a fagyásokat is. Pedig a támadók mi voltunk, a kik

ugyancsak nehéz tereppel álltunk szemben, mert hisz a *Lovčen* legmagasabb csúcsa 1759 m, ami nem relativ, hanem abszolút magasság, mert csapataink 0 méter magasságból, a tenger színétől indultak ki.

Repülőinkről csak annyit akarok megjegyezni, hogy ez alkalommal egyáltalán nem váltak be, a minek okát talán a rossz időjárásban és a nagy magasságbeli különbségben lehet keresnünk. Igen jól bevált a támadás alatt az, hogy a csapatok első vonalaikat színes táblákkal és zászlókkal jelezték és hogy a gyalogság sapkája hátsó részére fehér szalagsávot varrt fel. Különösen az első vált be jól, mert nagyon megkönnyítette a tűzéségnek, de főként a kevesebb gyakorlattal bíró hajótűzéségnek a feladatát és meggátolta azt is, hogy saját csapatainkban okozunk kárt.

Br. KARG GYÖRGY
sorhajóhadnagy.